

MÁRTON János¹

A Salamon trónja, a Targum Shení Eszter tükrében

Abstract. The Throne of Solomon as Reflected in Targum Shení

The Hebrew and Aramaic *targum* means ‘translation’, ‘variant’. They are extremely readable, if only because they are not literal translations but also include an explanation of the text, including aggadic material from various rabbinic sources. In the Second Temple period, Aramaic as a spoken language slowly superseded Hebrew. Although we do not know when exactly when this shift took place, but we can be sure that by the Second Temple period it had become sacralized and was on a par with Hebrew. The description of the throne of Solomon has a theological role to play in describing Solomon’s reign of peace. The king’s wisdom is also reflected in the fact that, according to the Targum, he understands the language of the animals and controls them. The throne in its fullness is nothing more than an expression of wealth and splendour, which in turn refer to the King of Kings: God. And its mysterious workings suggest that the Creator God, the redeemed, is allowed to create mysterious things that no one else can ever replicate. That is why the description concludes, “This is King Solomon’s throne, the like of which has never been seen in all the world.”

Keywords: *Targum, throne, Torah, lion, eagle, judgment*

¹ Egyetemi adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar; e-mail: bonchida332@yahoo.com.

A babilóniai fogságig a judabeliek beszélt nyelve a héber volt, és nem volt magától értetődő, hogy az arámot mindenki értette volna. Ezt bizonyítja a 2Kir 18,26 (az ezzel párhuzamos beszámoló az Ézs 36,11), ahol arról olvasunk, hogy Eliákim arra kéri Rabsakét, az asszír főembert, hogy ne beszéljen héberül, az egész nép füle hallatára, mert ők megértik az arám nyelvet. Tehát az arám a diplomácia nyelve lehetett, amit a zsidó közember nem beszélt és nem értett. A fogságból való hazatérés után erről Nehémiás könyve is beszámol – a felolvasott tórai szöveget már fordítani és magyarázni kell. A Tóra felolvasásakor szükség volt egy fordítóra (מתורגמן), akinek az volt a feladata, hogy a felolvasott tórai szakaszt héber nyelvre fordítsa. A hagyomány ennek bevezetését Ezsdrásnak tulajdonítja, és a Neh 8,8-ban olvasható „magyarázának” (מִתְּרָגְמָן) szót targumnak fordítja.²

Mielőtt a Salamon trónjáról szóló részt elemezném, nagyon röviden legyen szó általában a targumokról és a szó etimológiájáról.

Az ókori judaizmusban a héber és arámi *targum* kifejezés jelentése ‘fordítás’, ‘változat’,³ amely bármely nyelven írott fordításokra vonatkozott. Tehát, ennek olvasatában, a görög LXX-t is *targumnak* lehetett nevezni. A *targum* lett azonban (többes számban: *targumim*) a héber Szentíratok fordításainak specifikus megnevezése. Rendkívül olvasmányosak, már csak azért is, mert nem szószerinti fordítások, hanem a szöveg magyarázatát, különböző rabbinikus forrásokból ismert aggadikus anyagot is beleszőnek a szövegbe. A Második Templom korában az arám mint beszélt nyelv lassan kiszorítja a héber nyelvet. Azt, hogy pontosan ez a váltás mikor történik meg, arról pontos adataink nincsenek, viszont Koltai Kornélia szerint „... egyértelműnek látszik, hogy az arámi a bibliai kor jelentős részében nagy presztízzsel rendelkezett, továbbá a kánon arámi betétei azt is feltételezik, hogy az idő előrehaladtával az arámi szakrálissá is vált, vagy legalábbis megfelelt a szakrális státusz kritériumainak, e téren tehát a héberrel (feltehetőleg évszázadokon át) egyenrangú nyelvként funkcionált.”⁴

² bT Ned 37b.

³ A szó etimológiájával kapcsolatosan részletes leírást olvashatunk itt: EGERESI László Sándor (2000): Targum, targumim, In: *Theológiai Szemle*. 43. 3. 132–140.; KOLTAI Kornélia: *A targumok – elmélet és gyakorlat, különös tekintettel a bibliafordítási és interpretációs eljárásokra*. /https://real.mtak.hu/150935/1/targum_1_Koltai.pdf.

⁴ KOLTAI – i. m.

A Misna Megilla traktátusa (m. Meg. 4,4) elég részletesen leírja, hogy a héber Szentírást olvasó mögött állt a fordító (meturgemán / מתרגמן, vagy pontosabb olvasatban מתרגמן, ami az arám מתרגם és a héber מתרגם keveréke), aki a Tóra szövegét csak versenként volt szabad fordítsa, viszont a prófétai iratokból három versenként fordíthatott. Ezzel az előírással valószínűleg arra vigyáztak, hogy a Tóra szövege pontosan legyen lefordítva. Érdekes azonban szem előtt tartani azt, amit Bacher Vilmos magyar tudós vett észre, „hogy amikor nem fordításra, hanem magyarázásra vonatkozik az ige, akkor a magyarázat nyelve és a magyarázott szöveg eredeti nyelve azonos”.⁵

Az is vitatható, hogy a Misna előírása mennyire felelt meg a gyakorlatnak, viszont az biztos, hogy a targumok szerepe az volt, hogy könnyebb megértést biztosítson a Biblia szövegének. Amikor egy szóbeli targumi hagyományt írásban rögzítettek, a szöveget valószínűleg átdolgozták és kiegészítették, mert már nem volt szükség arra, hogy a zsinagógában megfelelően recitálják.⁶ Ezért nehéz megállapítani, hogy az írott targumok hogyan viszonyulnak a klasszikus rabbinikus korszakban szóban terjedő változatokhoz. A fennmaradt targumok mindazonáltal fontos kapcsolatot mutatnak a Héber Szentíratok és a rabbinikus exegézis között.

Az Eszter könyvének targumai

Érdekes módon az Eszter könyvének két targuma is ismeretes, és e két verziót még a zsidó hagyomány is két külön munkának fogja fel. A két változat hasonlóságáról és eltéréseiről Grossfeld pontos elemzést nyújt, és felsorolja az addig ismert különböző,

⁵ EGERESI (2000), 132–140.

⁶ Érdekes módon a jemeni zsidó közösségekben a targumok soha nem veszítették el liturgikus funkciójukat. Ezen kívül a jemeni gyakorlat mellett a targumi tevékenységet az iráni és iraki zsidó közösségek körében is gyakorolták, egész a közelmúltig. A targumok sok generáción keresztül szóban terjedtek különböző neoarámi dialektusokban, és a targumokat a közösségek vallási vezetői adták tovább. Az 1950-es években azonban sok zsidó elhagyta Irakot és Iránt, a többségük Izraelben telepedett le. Elvándorlásuk után a vallási vezetők közül néhányan írásban is rögzítették a neoarámi targumi hagyományokat. Ezek az írott változatok rendkívül értékesek és egyedülállóak a targumi hagyomány szóbeli jellegét tekintve. Ld. DAMSMA, Alinda: *The Targums to Esther*. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10133565/1/Damsma_article%20EJ.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.06.).

ehhez fűződő tudományos munkákat. Salamon Posner⁷ szerint, ha vannak is hasonlóságok, a két változat nem ugyanabban a korban keletkezett, és nem ugyanazt a forrásanyagot használta. Szerinte a Targum I (Rison) valamikor a VII. században, a Targum II (Séni) pedig a VIII. században keletkezett.

Jakob Reifman (a hagyomány szerint) ennek ellentétét képviselte, és pedig arra kielezve, hogy a két targum szerzője egy és ugyanaz a személy.

Munka azon a véleményen van, hogy a Targum II egy szerkesztett mű: különböző korokban keletkezett hagyományokat gyűjtöttek egybe, és a végső összeállítás az a XI. században keletkezett. A különböző véleményeket összegezve Martin McNamara arra a meglátásra jut, hogy valójában a rabbinikus irodalom is említést tesz egy Eszter-targumról, pl. a Misna, Talmud és a Toszefta is. Eszter Targumának tehát már a harmadik vagy negyedik században léteznie kellett, viszont ez nem azonos a ma ismert két targummal. Lényeges, hogy mindkét Eszter-targumunk Palesztinából származik, és a nyelv, amelyen leírták őket, az a Galileában is beszélt arámi. A targumok aggádikus anyagát az ismert Eszter-midrásokból merítették, tehát van kapcsolat az Eszter Rabba, a Pirke de Rabbi Eleázár, a Párim Áherim és az Abba Gorion és a két targum anyaga között. Ebből arra is következtetni lehet, hogy a két targum is rokonságban áll egymással.⁸

Jacob Lassner szerint a párhuzamos források alapján a Targum Séni tévútra vezet, azért is, mert sajnos a midráskompozíciókat sem lehet pontosan datálni.

Végül még érdemes megemlíteni, hogy már a X-XI. században is többféle Eszter-targum létezett. Erről panaszkodik a Pumbedita akadémia feje, Rav Cháj Gáon,⁹ amikor különféle romlott targumok használata miatt panaszkodik: „Azzal a megjegyzésével kapcsolatban, hogy az Eszter targumában nem szerepel a [világvége] említése... mi a forrása a targumának, és ki írta? ... ez csak egy közönséges szöveg lehet! Ráadásul itt Babilóniában léteznek különböző Eszter könyvéhez írt targumok, amelyek különböznek egymástól: az egyikben számos aggádikus részlet van, a másokból pedig ezek hiányoznak.”¹⁰

⁷ POSNER, Salomon (1896): *Das Targum Rischon zu dem Buche Esther*. Breslau.

⁸ MCNAMARA, Martin (2010): *Targum and Testament Revisited: Aramaic Paraphrases of the Hebrew Bible: A Light on the New Testament*. Grand Rapids (Michigan) – Cambridge (UK), William B. Eerdmans Publ. Company. 328.

⁹ Az utolsó nagy babilóniai gáon.

¹⁰ KASHER, R. – KLEIN, M. L. (1990): New Fragments of Targum to Esther from the Cairo Genizah, In: *Hebrew Union College Annual*. 61. 89.

A Targum I és Targum II kapcsolatáról is elmondhatjuk, hogy a Sáni felülmúlja az előbbi az aggádikus anyag mennyiségét tekintve, és ezáltal a targumok között a legterjedelmesebb. Annyi benne a kiegészítő elem, hogy már inkább midrásként és nem targumgént kellene meghatároznunk. Ezt szeretnénk szemléltetni a Salamon trónja leírásának példájával.

Targum Sheni – részlet¹¹

„Azokban a napokban, amikor Xerxész király ült a trónján, királyságának dicsőségében, a Szúza várában, ez a trón nem az övé, nem is az apjáé volt, hanem Salamon király trónja, amelyet Hírám, Tírusz királya tervezett nagy ügyességgel. Ő az a nagy király, Salamon, akit a Szent, áldott legyen Ő, uralkodóvá tett a világ egyik végétől a másik végéig. Az Úr kiválasztotta őt még megszületése előtt; már akkor szerette őt, amikor még anyja méhében volt; kinyilatkoztatta neki a rejtett titkokat, és rámutatott mélységes titkokra. Tudást és bölcsességet adott neki, valamint a szív megértését, ismeretét. Kezdetől fogva átlátott a vitatkozókon, amikor azok elébe léptek, hogy ő mondja ki az ítéletet, hogy ne mondhassák előtte azt, ami hamis, hiszen ő már meg tudta különböztetni az ártatlanokat és a bűnösöket. Ragyogás és dicsőség áradt rá, és királyi koronát tettek a fejére. Felruházta őt (Isten) kegyelemmel és jósággal, ahogyan atyját, Dávidot is minden nap. Tizenhárom év telt el az első nap óta, amikor megkapta a királyságot [.....] Minden király félt tőle, nemzetek, és (minden) nyelv beszélői, mintha egyként engedelmeskedtek volna neki; démonok és gonosz szellemek, vadállatok és (másfajta) szellemek az ő uralma alá kerültek. [Egy démon] mindenféle halat hozott neki a tengerből, és az ég madarai a marhákkal és a vadállatokkal együtt feljöttek a vágóhídra, némelyiket Salamon szolgálatára vitték. Gazdag és hatalmas volt, és nagy bőségben szerzett birtokokat, ezüstöt és aranyat. Példabeszédeket magyarázott, (és) elhatározta, hogy rejtélyeket és a végtelen természet titkait ismertté teszi. Ellenségei és ellenfelei barátai lettek, és minden királyság engedelmeskedett neki. Mindannyian elmentek, hogy lássák őt, és vágytak arra, hogy hallják szavait, hallgassák tudását. A Legfelsőbb és a

¹¹ A szerző fordítása az angol nyelvű szövegből: *The Aramaic Bible: The Two Targums of Esther*. Translated, with Apparatus and Notes by Bernard Grossfeld. A Michael Glazi'eR Book. Minnesota, The Liturgical Press Collegeville. 1991.

Magasztos méltóvá tette őt erre atyja, Dávid tetteiért. Hírneve elterjedt az egész királyságban és hatalma a bölcsek között. Tökéletes volt és becsületes, került a gonosz; felismerte az ég titkait, és birtokolta a tudást.

Királysága hatalmasabb volt minden királyságnál, és megértése nagyobb volt, mint Machol (מחול)¹² minden népének. Hírneve és tudásának szavai hallatán mindnyájan összegyűltek, hogy jólétéről érdeklődjenek. Minden király szerette őt, minden uralkodó reszketett előtte; fiaikat és lányaikat ajánlották neki, hogy fussanak előtte. Vágytak arra, hogy a jelenlétében ülhessenek, és vágytak arra, hogy hallják a bölcsesség szavait (az ő szájából). Amikor beszélni kezdett, a gazdagok, a vele szoros kapcsolatban állók letérdeltek előtte, és a parancsnokok lekicsinyelték várukat, megutálták helyüket és országukat, és eljöttek, hogy hallják a bölcsesség szavait és szavakat a szájából, hogyan ajánlotta fel háláját és dicsérte a királyok Urát. Kinyitotta a száját, és trombitával magasztalta és dicsőítette a Nagy Királyt. Neki adatott a nagy kulcs, amellyel ki lehet nyitni a bölcsesség és a szív minden kapuját és ismeretét. Hallás után megértette a madarak kifejezéseit, a szarvasmarhákéval együtt (és) a vadállatokéval, a szarvasokéval és a kosokéval együtt. Oroszlánok és tigrisek futottak előtte. Ez az egy [Salamon] jobban értette kifejezéseiket, mint minden nemzet együttvéve. Minden iskolát kioktatott, minden királyság és király reszketett előtte, rémület fogott el minden uralkodót. Neki adták az első hódítók koronáját, aki minden embert leigázott.

Ő volt a feje minden királyoknak, és királyságok nem tudtak egymás ellen ítéletet hozni. Minden király reszketett előtte, és minden ország elárulta neki titkait, és így ő ismerte az emberek minden titkát; mert ő »teljesített«, és igazságos tetteket vitt véghez. Kezdetől fogva méltó volt arra, hogy király legyen ebben a világban és az eljövendő világban is. *Ő az a Salamon*, a nagy király, aki egy nagy királyi trónt csináltatott, amelyet finom ofiri arannyal borítottak, berillkövekkel és márványkövekkel berakva; smaragddal volt bevonva, karbunkulus, gyémánt, gyöngyök és mindenféle drágakő. Nem volt király, és nem készült e trónhoz hasonló, és a királyok közül senki sem tudott hozzá hasonlót készíteni. Ez az ő trónjának megmunkálása: tizenkét aranyoroszlán állt rajta, és vele szemben a királyi trónus. Tizenkét aranysas; egy oroszlán egy sassal szemben és egy sas egy oroszlánnal szemben, egymással szemben helyezkedtek el. Az aranyoroszlán jobb

¹² Értelmezésemben az egész lakott földre gondol, és nem kifejezetten egy Machol nevű országra.

mancsa [...] Az oroszlánok száma hetvenkettő volt, a sasoké pedig hetvenkettő. A trón teteje, ahol a király ülése volt, kerek volt. Hat lépcsőfok volt rajta, mert így van megírva: »Akkor a király egy nagy trónt csináltatott elefántcsontból, a trónnak hat lépcsőfoka volt« (1Kir 10,18). Így az első lépcsőfokon feküdt egy aranybika, vele szemben pedig egy aranyoroszlán. A második lépcsőfokon egy aranymedve (27) és vele szemben pedig egy aranybárány. A harmadik lépcsőfokon egy aranypárduc feküdt, vele szemben pedig egy gödölye. A negyedik lépcsőfokon egy aranszas, vele szemben pedig egy aranypáva. Az ötödik lépcsőfokon egy aranymacska, vele szemben pedig egy aranykakas. A hatodik lépcsőfokon egy aransólyom, vele szemben pedig egy kis aranymadár. A trón tetején egy aranygalamb állt, karmaiban egy aransólymot tartva. Hasonlóképpen lesz minden nemzet és (minden) nyelv beszélője a jövőben átadva az Izrael kezébe. A trón tetején pedig egy aranylámpatartó állt, a megfelelő elrendezésben a lámpáival, (és) a gránátalmaival, (és) a díszeivel, (és) a füstölőkkel / a hamut tartó edényekkel, (és) a csészékkel és a liliomokkal. A lámpatartó egyik oldalán pedig hét aranyág állt, rajta a világ hét pátriárkája volt ábrázolva, és neveik: Az Első Ember, Noé és a nagy Sém, Ábrahám, Izsák és Jákob, valamint közöttük Jób.

A lámpatartó másik oldalán pedig hét másik szár állt, amelyeken a világ hét jámbor embere volt ábrázolva, és ezek a következők: Lévi, Kéhat, Amrá, Mózes, Áron, (és) Eldád és Medád, valamint Haggeus próféta közöttük. A lámpatartó tetején pedig egy aranyedény volt, tele tiszta olajjal, amelyből meggyújtották a lámpás fényét. Alatta pedig egy nagy aranymedencét helyeztek el, amely tele volt tiszta olajjal, és ez az olaj szolgáltatva a lámpatartó fényeit, és rajta a főpapot ábrázolták. A nagy medencéből két aranyfüzér indult ki, amelyeken az Éli két fiát ábrázolták – Hofnit és Fineást. A két aranyfüzön belül pedig a nagy medencéből [...] ment ki egy ág, amelyen az Áron két fia volt ábrázolva – Nádáb és Abíhu –, valamint két aranszék, az egyik a főpapnak, a másik pedig a főpap helyettesének. A trón körül hetven aranyból készült trón volt, amelyeken a Szanhedrin tagjai ültek, igazságot szolgáltatva. Salamon király fülei mellett pedig kétoldalt két delfin (szirén) volt, hogy meg ne ijedjen. A trón teteje fölött pedig huszonnégy aranyinda állt, amelyek árnyékot tartottak Salamon királynak. Bárhová akart menni, a trón a talapzatával együtt mozgott alatta, és lábát az első lépcsőfokra helyezve az ezüst ökör kinyújtotta »kezét« a második lépcsőfokra, és a másodikról a harmadikra, (és) a harmadikról a negyedikre, (és) a negyedikről az ötödikre, (és) az ötödikről a hatodikra. Aztán a hatodikról a sasok leereszkedtek, megragadták őt, és

felemelve felültették a trónra. Ezüst kígyó volt a trón alapzatán. Amikor pedig a királyok hallottak a király trónjáról, összegyűltek, és mindnyájan eljöttek. Leborultak, eléje vetették magukat, és ezt mondták: »Ilyen trónt még soha nem készítettek egyetlen király számára sem, és egyetlen nemzet vagy nép sem tudott ilyet tervezni.« Amikor pedig a királyok meglátták a trón kiválóságát, tisztelettel adóztak annak, aki az egész világot teremtetten. Amikor a király felment, és leült a királyi trónra, a nagy sas körbejárta a királyi koronát és a királyi trónt, és a koronát Salamon király fejére helyezte. Ezután egy nagy kígyó tekeredett a gépezet köré; majd az oroszlánok és a sasok felemelkedtek a gépezetre, és így árnyékot tartottak Salamon király fejének. Ezután egy aranygalamb szállt egy oszlopról, és kinyitotta a frigyládát, kivette a Törvény könyvét, és Salamon király kezébe helyezte, teljesítve Mózes szavait: »És az legyen nála, és olvasson belőle élete minden napján, hogy az életének napjai meghosszabbodjanak az ő királysága alatt, ő és leszármazottai az ő országában, Izraelben« (5Mózes 17,20). Amikor a főpap eljött, hogy Salamon jólétéről kérdezősködjön, és az összes vén a tróntól jobbra és balra ült, és ítéleztek a nép ügyében, és a tanúk, akiknek tanúskodniuk kellett, felmentek a király elé, a gépezet kereke mozgásba lendült – az ökrök bőgtek, az oroszlánok üvöltöttek, a medvék morogtak, a bárányok bégettek, a párducok rikoltoztak, a baglyok huhogtak, a macskák nyávogtak, a pávák visítottak, a kakasok kukorékolnak, a sólymok villyogtak, és a madarak csiripeltek, hogy megijessék a tanúk szívét, hogy ne tegyenek hamis tanúvallomást; így szóltak a tanúk magukban: őszinte tanúvallomást kell tennünk, különben a világ miattunk fog elpusztulni. Az oroszlánok fűszereket szórtak, valahányszor Salamon király felemelkedett a királyi trónon, és egy ilyen trónnal a királyok közül senki sem rendelkezett. Amikor Izrael ellenségei megérdemelték a pusztulást, Nebukadnecár, Babilónia gonosz királya megerősítette magát, és felemelkedett ellenük [Izrael ellen], elpusztította Izrael földjét, kifosztotta Jeruzsálem városát, felgyújtotta a templomot, száműzte Izrael házának népét, és Riblába vitte őket, amely Hamat földjén van, és magukkal vitték Salamon király trónját. Amikor pedig a gonosz Nabukadnecár fel akart rá ülni, nem tudta, hogy a gépezetek mozgásba lendülnek. Így amikor feltette a lábát az első lépcsőfokra, egy aranyoroszlán kinyújtotta a jobb mancsát, és megütötte őt. Így bicegett halála napjáig a bal oldalára. Aztán Nebukadnecár, Babilónia királya után eljött Nagy Sándor és elvette Salamon király trónját, és Egyiptomba vitte. Amikor pedig Sesonk, Egyiptom királya meglátta a trón kiválóságát, amely dicséretesebb volt (más királyok trónjainál, vágyott arra, hogy feljusson rá, és ráüljön. Ő sem tudta, hogy a

gépezet mozgásba fog lendülni. Amikor tehát feltette lábát az első lépcsőfokra, egy aranyoroszlán kinyújtotta jobb mancsát, és lecsapott rá, a bal oldalára. Ezért nevezték őt »a sánta fáraónak« halála napjáig.

Ezután, amikor Anipranisz, Antiokhosz király fia feljött, hogy harcoljon Egyiptom ellen, és elpusztította azt, elfoglalta Salamon király trónját, és hajón vitte magával. Ott a trón aranylánccal ellátott lába lecsúszott, és összetört. A világ összes művésze és aranyművésze eljött, hogy megjavítsa a lábat, de nem tudták megjavítani mind a mai napig. Aztán, miután uralkodása véget ért, és a perzsa Círusz követte őt, aki a Templom (újja)építésével volt elfoglalva, így megérdemelte, hogy ráüljön. Ez Salamon király trónja, amelyhez hasonló nem létezett az egész világon.”

A trón leírása

Beate Ego észrevétele, hogy a trón különlegessége nemcsak az egyediségében áll, hanem abban, hogy nem ülhet rá csak az a király, aki az egész világ ura (*koszmokrátor*). Ilyen értelemben az, aki méltó arra, hogy ráülhessen,¹³ nem mondhatja magáról, hogy nincs rajta kívül más király vagy bíró.¹⁴ Más rabbinikus forrásokban is olvassunk arról, hogy ha „Isten alszik”, idézve a Zsolt 44,24-et („Szerkenj fel! Miért alszol Uram? Kelj fel, ne vess el minket örökké”), akkor Izráel népén győzedelmeskedik az ellenség.¹⁵ A Targum II is követi azt a teológiai gondolatot, hogy Isten ura a történelmi eseményeknek. Az Eszter könyvének anyagát egy szélesebb történelmi keretben értelmezi, és eljut addig a következtetésig, hogy Hámánt azonosítja a szentségtörő Rómával. Így érthető, hogy a Hámán feletti győzelem Isten örök uralkodásának reményévé válik.

¹³ Az „azokban a napokban, a mikor Ahasvérus király üle királyi székében” (Eszter 1,2) mondatot a Targum I úgy értelmezi, hogy a király szeretett volna a Salamon trónjára ülni, viszont nem volt képes rá, ezért elrendelte az alexandriai mestereknek, hogy készítsenek neki is egy ahhoz hasonló, de a mesterek erre nem voltak képesek. A Targum II már úgy írja le, hogy Ahasvérus „királyságának trónján ült”. Azonnal megjegyzi viszont, hogy ez a trón nem volt az övé, sem az atyjáé, hanem a Salamon királyé. Az Eszter Rabba szerint Ahasvérus készítettett magának egy trónt saját nevének nagyságára (Eszter Rábá 1,12) (וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף אֶשְׁן גָּדוֹל).

¹⁴ Lásd *The Aramaic Bible...* (1991), 98.

¹⁵ Eszter Rabba 10,1-ben utalás van arra, hogy ha Izráel bünt követ el, akkor Isten úgy tesz, mintha aludna.

A Targum Sényi a trónról egy olyan leírást közöl, amely részletes pontossággal határozza meg annak minden elemét.¹⁶ Aki a trónt elkészítteti, nem más, mint Salamon király. Érdekes módon sem a targumok, sem a rabbinikus források nem említik azt, hogy valamilyen isteni indíttatás vagy terv szerint készült volna a trón. Azt viszont a targum részletesen leírja, hogy Salamon és királysága nagyobb volt minden királynál és királyságnál. Salamon gazdagságát és bölcsességét mindenki csodálta. Cselekedetei és igazságossága feljogosították arra, hogy az Eljövendő Világban is király legyen.

A trón készítőjéről annyit tudunk meg, hogy Hírámból volt,¹⁷ egy tíruszbeli rézműves, aki semmiképpen sem téveszthető össze az Ez 28,2-ben említett Tírusz királyával. A rabbinikus források azt jegyzik meg róla az Ez 28 alapján, hogy arrogáns és büszke, kastélyát a tengerbe építette, s a tetejébe égboltot készített, és egy trónt is.¹⁸

A trón leírása az 1Kir 10,18–20-on alapul, ahol ezt olvashatjuk: „Csináltatott a király egy nagy elefántcsont trónt, és bevonatta színarannyal. Hat lépcső vezetett a trónhoz. A trón háttámlája felül kerek volt, az ülőhely két oldalán pedig karfák voltak, és két oroszlánszobor állt a karfáknál. Tizenkét oroszlánszobor állt a hat lépcső mindkét oldalán. Nem készült ilyen egyetlen más országban sem.” Ezt a meturgeman kiegészíti azzal, hogy az arany Ofírból származott, és különféle drágaköveket említ, mint például berill, smaragd, rubin, amelyek ezt a trónt egyedivé tették. A sasokról, amelyek az oroszlánokkal szemben álltak, a Bibliában nem találunk leírást. A legkorábbi bizonyíték

¹⁶ LAFRATE, Allegra (2015): *The Wandering Throne of Solomon: Objects and Tales of Kingship in the Medieval Mediterranean*. Brill. 135. A szerző szerint a trónleírás ekphrasiszát kapjuk: a leírás tökéletesen beleillik ebbe az irodalmi műfajba, és az olvasóban a trón beállításának és számos más vizuális jellemzőnek a pontos rekonstrukcióját idézi fel, amelyek az érzelmek széles skáláján keresztül voltak hivatottak a hallgatóságot megragadni, így nemcsak a látást, hanem más érzékszerveket is felölelnek.

¹⁷ 1Kir 7,13–14. „És elküldte Salamon király, és elhozatta Hírámból Tírusból. Ez egy özvegyasszonynak volt a fia a Nafthali nemzetségből; az ő atyja pedig Tírusbeli rézműves ember vala; és ez teljes vala bölcseséggel, értelemmel és tudománnyal, hogy tudna csinálni mindenféle mívét rézből. Ki mikor Salamon királyhoz jött, minden mívét megcsinálta neki.”

¹⁸ „[nagygyá tettem] Nabukodnecárt, [és] azt mondta: „Fölbe vágok a magas felhőknek” (Ézs 14,14). „[Én nagygyá tettem] Hírámból, Tírusz királyát [és] azt mondta: »Isten székében ülök a tengerek szívében«” (Ez 28,2 /bT Hullin 89a). A rabbik itt Izrael nagyjairól (Ábrahám, Mózes, Dávid) beszélnek, akiknek nagysága az Isten előtti alázatuk volt, míg a pogányok (a Faraó, Szanhérib, Nabukodnecár, Hírámból) Istennek gondolták magukat.

erre az elrendezése a Dura Europos-i zsinagóga¹⁹ falfestményein található, ahol a nyugati oldalon, egy szelvényben még mindig felismerhető négy lépcsőfok, amelyek mindenikén egy oroszlánnal szembenálló sást láthatunk.

Egy másik értelmezési hagyomány szerint Salamon király trónján összesen 72 oroszlán állt. Valószínűleg az 1Kir 10,20 szövegének (וּשְׁגָיִם עֶשְׂרִי אַרְיִים עֲמֻדִים וְשָׁם) az értelmezése áll e hagyomány háttérében. A 12-es szám mindenképpen az oroszlánok számához kell igazodjon. Továbbá a targum eljut a 72-es számhoz; valószínű, hogy viszont annak szimbolikus jelentése miatt is kérdés, hogy ezt a számot honnan vezeti le. Egy midrás a trónról való beszámolójában megemlíti, hogy a trónhoz 6 feljárt vezetett. Mindenik feljárt 6 lépcsőfokból áll és a lépcsőfokon egymással szemben áll két oroszlán és a valószínű két sas.²⁰

A sasok száma külön nincs megemlítve; valószínű, hogy egyenlő megosztásban vannak oroszlánok, sasok egyaránt.²¹

¹⁹ Ókori város az Eufrátesz jobb partján. Az itt feltárt zsinagóga, amelyik kb. Kr. u. 244-245-ben épült, és falaira bibliai jeleneteket festettek.

²⁰ Midrás Abba Gorion. Továbbá a Midrás Eszter Rábá a trón az Isten szekere (מִרְכָּבָתוֹ) szerint van elkészítve, és a hat lépcsőfok a következőket szimbolizálja: a hat mennyet (a hetedik az Isten lakhelye), a hat földet (a hetedik a világ, ahonnan Isten ítélkezik), a Misna hat rendjét, a teremtés hat napját, a hat ősanját, a királynak adott hat micvát (ne gyűjtsön lovakat, feleségeket, aranyat, ezüstöt, ne mondjon hamis ítéletet (az 5Móz 16,17 alapján). https://www.sefaria.org/Esther_Rabbah.1.12?lang=bi&lookup=%D7%9B%D6%BC%D6%B0%D7%98%D6%B4%D7%99%D7%A8%D6%B0%D7%9B%D6%B5%D7%99&with=Lexicon&lang2=en (utolsó megtekintés dátuma: 2024.06.17.).

²¹ Két nagyon hasonló legenda szerint egy fehér sasról és egy fehér oroszlánról szóló történet leírja amint nagy hatalommal, szélvihar közepette jelennek meg a nagy király trónja előtt, és mindkettő elfogadja Salamont királyként, sőt megengedik nekik, hogy hátukon beutazzák rajtuk királyságát. BIALIK, Hayyim Nahman (1938): *And It Came to Pass: Legends and Stoires about King David and King Solomon*. Trans. by Herbert Danby. New York, Hebrew Publishing Company. 75–86. Továbbá Az Avot 5,20-ban a következő mondatot olvassuk: Rabbi Jehuda ben Teima mondja: „Légy vakmerő, mint egy leopárd, könnyű, mint egy sas, gyors, mint egy gazella és erős, mint egy oroszlán.” Ezt Bartenura a Misna kommentárjában a következőképpen magyarázza: „A légy vakmerő, mint egy leopárd (a leopárd szerinte egy vadkan és egy nőstény oroszlán természetellenes kereszteződése) azt jelenti, hogy ha egy tanuló nem érti a Tóra magyarázatát, ne legyen nehezére kérdezni, mert, ha valaki nem kérdez, nem fog tanulni – mondták a Bölcsék”. A „légy könnyű, mint egy sas” azt jelenti, hogy ismételni kell a tanultakat,

Az 1Kir 10,18-ból vett idézetet a Targum Séniben egy másik hagyomány követi a trón lépcsőjén álló állatokról, és ez még inkább eltér a bibliai hagyománytól. A trón hat szintjén hat pár különböző állat található: bika és vele szemben egy oroszlán, medve²² és vele szemben egy bárány, egy sas áll egy pávával szemben, egy macska egy kakassal szemben, és egy sólyom áll egy madárral (verébbel) szemben.

Míg az első leírásban az oroszlán²³ és a sas a királyság szimbólumaként értelmezendő, a második leírásban az ellenséges állatok egymás mellé helyezése az Ézs 11,6–8-ra utalva a messiási idő békéjét vetítik elének.²⁴

A trón tetején ülő galamb megjelenik még különböző rabbinikus szövegekben, így például a Midrás Sir ha Sirim²⁵ szerint, amikor Salamon felmegy a trónra, a galamb kiveszi a lábából a Törvénytekercset, és ráhelyezi azt a király térdeire. Máshol azt olvassuk, hogy a galamb a koronát teszi a király fejére.²⁶ Viszont arról, hogy a galamb

és meglátod, nem fogsz elfáradni a tanulás gyötrelmétől. A „légy gyors, mint a gazella” azt jelenti, hogy kitartóan törekedj arra, hogy a lehető legtöbb micvát a legjobban teljesítsd. Végül a „légy erős, mint egy oroszlán” azt jelenti, hogy igyekezned kell legyőzni minden belső hajlamot, amely arra csábít, hogy áthágd a Tórát.

[/https://ohr.edu/explore_judaism/daf_yomi/talmud_tips/9257](https://ohr.edu/explore_judaism/daf_yomi/talmud_tips/9257) (utolsó megtekintés dátuma: 2024.02.20.).

²² Beate Ego a לִבְיָא-t farkasnak, míg Grossfeld medvének fordítja. Mindkét fordítás lehetséges: לִבְיָא (= h. לִבְיָא), *wolf*. Targ. Y. I Gen. XLIX, 27 (II לִבְיָא). Targ. Is. XI, 6 (Regia לִבְיָא); LXV, 25.—Pl. לִבְיָא. Targ. Zeph. III, 3.—[Targ. Is. XI, 7 לִבְיָא *bear*, v. לִבְיָא].

²³ Az oroszlán a Júda törzsének szimbóluma, ugyanakkor az állatok királya. Nevének (אַרְיֵה) betűi benne vannak az Isten nevében, kivéve a 7-t, viszont ez a betű az Isten lelkét jelöli, a *ruah*-ot. Az oroszlán azt a királyságot jelképezi, amelyiknek királya Isten lelkével önmagán és mások felett is képes uralkodni. Júda törzse azért volt erre a királyságra kiválasztva, mert be tudta ismerni vétkét. Egy zsidó királynak el kell fogadnia, hogy nem tévedhetetlen, és hallgatnia kell azokra, akik igaz tanácsot adnak neki.

[/https://ohr.edu/explore_judaism/ask_the_rabbi/ask_the_rabbi/592](https://ohr.edu/explore_judaism/ask_the_rabbi/ask_the_rabbi/592) (utolsó megtekintés dátuma: 2023.11.20.).

²⁴ „És lakozik a farkas a báránnyal, és a párducz a kecskefiúval fekszik, a borjú és az oroszlán-kölyök és a kővér barom együtt lesznek.”

²⁵ GRÜNHUT, L. (szerk.) (1937): *The Babylonian Esther Midrash, A Critical Commentary*. 1. k. Jeruzsálem.

²⁶ Numeri rabba, XII: 17.

sólymot tart a lábai között, más rabbinikus szövegben nem olvasunk, de a targum megmagyarázza, hogy ez nem mást jelent, mint Izrael uralkodását más nemzetek felett.²⁷

A trón tetején levő aranygyertyatartó karjain két sorban a világ atyái és a világ jámborai vannak felrajzolva. Az első sorban Ádám, Noé, Sém, Ábrahám, Izsák, Jákób és közöttük Jób. Ez a felsorolás aligha igényel kommentárt. Annál nehezebben megfejtethető a jámborok névsora: Lévi, Kéhát, Amrám, Eldád és Medád, valamint Haggeus.²⁸ A Lévi törzséhez tartoznak Kéhát és Amrám, Amrám gyermekei pedig Mózes és Áron. Eldádra és Medádra viszont, akikre a pusztában kiáradt a Lélek és prófétáltak, a Szentírásban nem találunk genealógiai leírást, csak annyit, hogy prófétai elragadtatásban volt részük. A bSzanh 17a azonban részletesen beszámol arról, hogy Mózes miként választotta ki a pusztában a 70 vént azért, hogy megossza velük a benne levő lelket, hogy megkönnyítsék munkáját. Eldád és Medád azt gondolták magukról, ők nem érdemesek a vezetői feladatra, ezért nem mentek el a 70 közé. Isten azonban azt mondta nekik: „Mivel ilyen alázatosak vagytok, nagyságot adok nagyságotokhoz.” Isten azzal jutalmazza őket, hogy nem fogják abbahagyni a prófétálást, a többiekkel ellentétben.

A Midrás Bamidbár Rabba azt mondja róluk, hogy nevük Elidád (Kiszlon fia, Benjámin törzsének feje – 4Móz 34,21) és Kemuél (Siftán fia, Efraim törzsének vezetője – 4Móz 34,24) volt. Szerénységük miatt ők bejuthattak az Ígéret földjére.

Jonatán ben Uzziél²⁹ azt tudja róluk, hogy amikor Amrám elvált Jokebédától, az asszony hozzámment Zebulon törzsének fejéhez, Elicáfán ben Párnákhhoz. Ebből a házasságból született Eldád és Medád. Mások szerint Amrám második házasságából születtek.³⁰

Haggeus neve valószínűleg a prófétai jellege miatt került a listába (Hag 1,3.12; 2,1.10),³¹ ahol a Haggeus neve helyett Húr szerepel, és róla a hagyomány szerint tudjuk, hogy ő is Lévi törzséhez tartozik, és Mirjám és Káleb fia, míg Josephus szerint Húr a Mirjám férje volt.³²

²⁷ A galamb mint Izrael és a sólyom mint Egyiptomi szimbólum más rabbinikus iratban is megjelenik.

²⁸ Más midrásban Húr szerepel.

²⁹ A hagyomány szerint a Targum Jonatán szerzője Hillél tanítvány (I. sz.).

³⁰ <https://zsido.com/mozes-es-a-hetven-ven/> (utolsó megtekintés dátuma: 2024.03.22.).

³¹ Bizonyos kéziratokban.

³² *A zsidók története*, 3:54.

Továbbá Ginzberg gyűjteményében van egy olyan aggáda amelyik a Húr mártíromságáról számol be. Halálának oka az, hogy szembeszegült az aranyborjú készítőivel. Ezért az ellenállásáért Istentől kapott jutalma az, hogy fia, Becálél készítheti el a Tabernákulumot. Becálél egyik leszármazottja Salamon király, aki a Templomot építi majd fel.

A Targum Sáni trónleírása most – a gyertyatartóhoz erősített korszó rövid említése után – arra a medencére tér rá, amelyben a Szentély számára való olaj található. A medencéből kinyúló ágakat, meglepő módon, Hofni és Fineás, továbbá Nádáb és Abihu képmása díszítik. Mind a négy személy a Bibliában negatívan vannak ábrázolva. Éli fiainak bűne, hogy esznek a nem nekik szánt áldozati húsból, és paráználkodnak. Emiatt a filiszteusok elleni csatában életüket veszítik, és a frigyláda is filiszteus kézbe kerül. A bSab 55b a Bölcsek egy hosszabb vitáját írja le, ahol érveket hoznak fel a Hofni és Fineás büntelenségére. Hasonló a helyzet Nádábbal és Abihúval is. Pontosan megállapítani a négy személy jelenlétének fontosságát sajnos nem lehet, mert rabbinikus vagy egyéb utalást ezzel kapcsolatosan nem találtam.

A főpap és a papság vezetőinek székeiről való leírás zárja ezt az egységet, és 70 királyi szék veszi körbe a trónt, mintegy egységet képezve azzal.

A targum szemléletesen mutatja be a trón mozgását is. A מַמְלֶכֶת kifejezés egy mozgó gépezetre utal. Itt a leírásban szerepel egy ezüstkígyó, amely működtet egy fogaskereket, amely beindít egy olyan mechanizmust, ami mozgásba hozza az állatokat. Amikor a király feljut a trónra a lépcsőn álló állatok segítségével, egy sas felteszi a koronát a fejére, és egy galamb hozza neki Tórát, amelyből felolvashatja a királyi törvényt (5Móz 17,14–20).

A trónszék lépcsőjén álló állatok kiáltásai azt a funkciót töltik be, hogy a tanúkat a tárgyaláson megfélemlítsék, és ezzel igazmondásra kényszerítsék őket. A király füle mellett levő szirének szerepe a király bátorítása az igazság kimondásában, azt pedig, hogy az igazság beszédének „jó illata” van, az illatokat kibocsátó oroszlánok jelképezik.

A trón leírásának tehát olyan teológiai szerepe is van, amelyik a Salamon békeuralmát hivatott leírni. A király bölcsessége abban is megmutatkozik, hogy a targum szerint az állatok nyelven is ért, és irányítja is őket.

Véggövetkeztetés

A trón a maga teljességében nem más, mint a gazdagság és pompa kifejeződése, amelyek viszont a Királyok Királyára, Istenre utalnak. A titokzatos működése pedig azt sugallja, hogy a teremtető Isten a választottaknak megengedi, hogy olyan titokzatos dolgokat alkossanak, amiket soha senki más nem tud megismételni. Ezért is záródik a leírás azzal, hogy „Ez Salamon király trónja, amelyhez hasonló nem létezett az egész világon.”

Felhasznált irodalom

- BIALIK, Hayyim Nahman (1938): *And It Came to Pass: Legends and Stories about King David and King Solomon*. Trans. by Herbert Danby. New York, Hebrew Publishing Company. 75–86.
- DAMSMA, Alinda: *The Targums to Esther*.
https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10133565/1/Damsma_article%20EJ.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.06.).
- EGERESI László Sándor (2000): Targum, targumim, In: *Theológiai Szemle*. 43. 3. 132–140.
- GRÜNHUT, L. (szerk.) (1937): *The Babylonian Esther Midrash, A Critical Commentary*. 1. k. Jeruzsálem.
- KASHER, R. – KLEIN, M. L. (1990): New Fragments of Targum to Esther from the Cairo Genizah, In: *Hebrew Union College Annual*. 61. 89.
- KOLTAI Kornélia: *A targumok – elmélet és gyakorlat, különös tekintettel a bibliafordítási és interpretációs eljárásokra*. [/https://real.mtak.hu/150935/1/targum_1_Koltai.pdf](https://real.mtak.hu/150935/1/targum_1_Koltai.pdf) (utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.06.).
- LAFRATE, Allegra (2015): *The Wandering Throne of Solomon: Objects and Tales of Kingship in the Medieval Mediterranean*. Brill.
- MCNAMARA, Martin (2010): *Targum and Testament Revisited: Aramaic Paraphrases of the Hebrew Bible: A Light on the New Testament*. Grand Rapids (Michigan) – Cambridge (UK), William B. Eerdmans Publ. Company.
- POSNER, Salomon (1896): *Das Targum Rischon zu dem Buche Esther*. Breslau.
- *** *The Aramaic Bible: The Two Targums of Esther*. Translated, with Apparatus and Notes by Bernard Grossfeld, A Michael Glazi'cR Book. Minnesota, The Liturgical Press Collegeville. 1991.
- *** https://ohr.edu/explore_judaism/daf_yomi/talmud_tips/9257 (utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.17.).
- *** https://www.sefaria.org/Esther_Rabbah.1.12?lang=bi&lookup=%D7%9B%D6%BC%D6%B0%D7%98%D6%B4%D7%99%D7%A8%D6%B0%D7%9B%D6%B5%D7%99&with=Lexicon&lang2=en (utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.17.).